

Svenska Röda Korsets årsbok i internationell humanitär rätt 2021

Svenska Röda Korset

www.rodakorset.se/krigets-lagar/

Utgiven av Svenska Röda Korset
Redaktörer: Cecilia Ekebom, Helena Sunnegårdh, Kristina Lindvall
Layout: Helene Heed, Heed & Heed AB
Omslagsbild: Bezav Mahmod/Försvarsmakten
Upplaga: 100 ex
Tryck: Billes Tryckeri AB
ISSN 2003-1076 9 772003 107000

Artiklar i denna årsbok som författats av andra än Svenska Röda Korset återger författarnas åsikter och inte nödvändigtvis Svenska Röda Korsets.

Innehållsförteckning

Foto: Peter Holmgren

4

1 Introduktion

2021 med den humanitära rätten i fokus.... 4
*Martin Årnlöv, generalsekreterare,
Svenska Röda Korset*

2 Svensk praxis

Sveriges arbete 2021 med den
internationella humanitära rätten 7
*Niklas Kebbon, enhetschef vid enheten
för folkrätt, mänskliga rättigheter och
traktaträtt, Utrikesdepartementet*

Sammanställning av svensk praxis 2021 10

Särskilt om svenska domar 2021 19

Sammanställning av svenska domar 23

3 Skyddet för sjukvården och den humanitära rätten

Hur skyddar den humanitära rätten
sjukvården? 25

Information om handboken
*Protecting Health Care: Guidance for
the Armed Forces* 30

Socialstyrelsen och den
humanitära rätten 33

*Carl Rådestad, utredare inom
krisberedskap och civilt försvar,
Socialstyrelsen*

Skyddet för sjukvård i en digital
tidsålder 37

*Dr. Heather A. Harrison Dinniss,
universitetslektor i folkrätt,
Försvarshögskolan*

Lästips 41

Engagera dig 43

Foto: Svenska Röda Korset (SARC)

7

Foto: CRC

10

Foto: Jesper Sundebröm / Försvarsmakten

29

Foto: SARC

32

1. Introduktion

2021 med den humanitära rätten i fokus

Martin Ärnlov

Generalsekreterare, Svenska Röda Korset

Den humanitära rätten måste respekteras. Jag kan i skrivande stund, i april 2022, inte låta bli att betona vikten av detta. I Ukraina pågår en konflikt som berör oss alla och även på många andra platser i världen är lidandet stort. Vid mitt besök i sydöstra Turkiet i början av 2021 fick jag exempelvis möta människor som genomlevt och flytt från konflikten i provinsen Idlib i Syrien. De miljontals människor som är kvar i området befinner sig i ett mycket utsatt läge – primitiva tält utgör tillfälliga hem, översvämningar råder, tillgången till sjukvård är minimal och det är brist på många förnödenheter.

Svenska Röda Korset agerar med kraft tillsammans med Internationella rödakors- och rödahalvmånerörelsen för att möta människors behov på plats i konflikter världen över. Medarbetare och frivilliga utnyttjar dygnets alla timmar för att nå och hjälpa drabbade. Ofta med risk för sina egna liv. Även på hemmaplan kraftsamlar vi på lokal och nationell nivå för att stötta människor som kommer till Sverige.

En del av vårt arbete för att minska

lidandet i konflikter består i att sprida kunskap om de regler som gäller i väpnad konflikt. Den här årsboken är ett exempel på hur vi informerar om och uppmärksammar aktuella humanitärrättsliga frågor. Kunskap om den humanitära rätten är nödvändig. Inte bara för att reglerna ska kunna följas, utan också för att brott mot reglerna ska kunna utredas och straffas.

Temat för 2021 års årsbok är **skyddet för sjukvård och den humanitära rätten**. Tanken om att sårade soldater skulle vårdas – oavsett vilken sida de stred för – och att de som utförde vården måste skyddas, var faktiskt det som lade grunden för den humanitära rätten så som vi känner den i dag. Ett minimum av mänsklighet skulle finnas även under krig. Sjukvården åtnjuter därför ett omfattande skydd under väpnade konflikter och det är av yttersta vikt att kontinuerligt påpeka detta. När sjukvårdsinrättningar attackeras och förstörs blir effekterna långt mer omfattande än enbart de fysiska skadorna på själva byggnaderna. Utan dessa försvåras tillgången till sjukvård och

de humanitära konsekvenserna blir då snabbt mycket värre.

Trots att den humanitära rättens regler säger att sjukvården är skyddad och inte får attackeras, upphör inte rapporterna om attacker mot sjukvårdsinrättningar och sjukvårdspersonal. I konfliktdrabbade länder som Jemen, Sydsudan, Afghanistan och Syrien är det inte heller ovanligt med plundringar och ödeläggelse av sjukhus. Människor som redan befinner sig i en utsatt situation riskerar att berövas sjukvård när de behöver den som allra mest. Detta är oroväckande och mer behöver göras för att förhindra detta.

Det gläder mig därför att Internationella rödakorskommittén (ICRC) i mars 2021 lanserade sin handbok *Protecting Health Care: Guidance for the Armed Forces*. Syftet med handboken är att förbättra skyddet för hälso- och sjukvårdspersonal, sjukvårdsfordon och sjukvårdsinrättningar i händelse av väpnad konflikt. Handboken ger tydlig och konkret vägledning om åtgärder som väpnade styrkor kan vidta för att skydda sjukvårdspersonal samt begränsa de negativa effekter som väpnade konflikter kan få på tillgången till hälso- och sjukvårdstjänster.

Jag gläds också över att **FN:s konvention om förbud mot kärnvapen** trädde i kraft i januari 2021. Svenska Röda Korset har länge velat se ett internationellt förbud mot kärnvapen. Sverige var inte en av de 51 stater som vid ikraftträdandet ratificerat konventionen, vilket vi beklagar. Att signera

samt ratificera kärnvapenavtalet är ett sätt att stärka normen mot kärnvapen och tydligt signalera att ett förbud är en humanitär nödvändighet.

Under året har också **uppbyggnaden av totalförsvaret** fortgått. Totalförsvaret består av ett civilt och militärt försvar och är den verksamhet som behövs för att förbereda Sverige för en väpnad konflikt. Det är viktigt att personal inom totalförsvarets olika delar ges en grundläggande kunskap om de regler som gäller i händelse av en väpnad konflikt. Svenska Röda Korset deltog i den Totalförsvarsövning (TFÖ) som inleddes under 2020 och som fortsatte under 2021, på grund av förseningar som berodde på Corona-pandemin. TFÖ var den första övningen i sitt slag på mer än 30 år och genom att delta i denna, fick Svenska Röda Korset möjlighet att stärka oss i vår viktiga roll som den främsta katastroforganisationen samtidigt som vi fick möjlighet att öva på våra uppgifter i ett spelat skarpt läge.

En annan av de diskuterade humanitärarrättsliga frågorna under det gångna året har varit **dödliga autonoma vapensystem (LAWS)**. Under våren 2021 deltog Svenska Röda Korset i en arbetsgrupp under Folkrätts- och nedrustningsdelegationen för att diskutera LAWS och lämna konkreta förslag på hur Sverige bäst kan verka för ett effektivt förbud mot dödliga autonoma vapensystem som inte är förenliga med den humanitära rätten. Detta resulterade i en rapport i mars, 2021, där

Foto: Peter Hodgson

Totalförsvarsövning i Revinge, 2021.

Svenska Röda Korset särskilt bidrog med ett genusperspektiv på autonoma vapensystem.

I syfte att stödja de försök som nu görs av stater för att begränsa användningen av LAWS, valde ICRC att förra året gå ut med ett antal rekommendationer till stater om att anta rättsligt bindande regler med tydliga förbud av vissa autonoma vapensystem; sådana som är utformade eller används på ett sätt som medför en stor oförutsägarhet i dess effekter, och sådana som gör människor till måltavlor, samt att anta begränsningar av andra autonoma vapensystem.

Flera aktörer i Sverige arbetar med frågor där den humanitära rätten på ett eller annat sätt är relevant. Det är inte minst uppenbart i arbetet med att

bygga upp totalförsvaret. I den här årsboken har vi samlat bidrag från några av dem som arbetar med eller har specialkunskaper i den humanitära rätten kopplat till årets tema. Vi vill rikta ett stort tack till dessa bidragsgivare och hoppas att också du som läser årsboken vill vara med och sprida kunskapen vidare. För att minska lidandet i dagens och framtidens konflikter måste arbetet med att öka kunskapen i den humanitära rättens regler fortsätta.

Stockholm den 25 april 2022.

Martin Ärnlov, generalsekreterare,
Svenska Röda Korset

2. Svensk praxis

Sveriges arbete 2021 med den internationella humanitära rätten

Niklas Kebbon

Enhetschef vid enheten för folkrätt, mänskliga rättigheter och traktaträtt, Utrikesdepartementet

Världen har återigen i skrivande stund drabbats av en internationell väpnad konflikt – den här gången i vårt omedelbara närområde. Regeringen har i de starkaste ordalag fördömt Rysslands folkrättsstridiga aggression mot Ukraina. Den ryska krigföringen förorsakar ett enormt lidande för de civila. Vi ser anfall mot sjukhus, hälso- och sjukvårdspersonal, skolor och civila i Ukraina. Detta trots att den internationella humanitära rätten innebär bindande regler under bland andra Genèvekonventionerna och dessas tilläggsprotokoll. Ansvar måste utkrävas för de brott som begås och misstänkta krigsförbrytelser måste utredas och ansvariga ställas till svars. Sverige bidrar aktivt till de initiativ som tagits för att säkerställa ansvarsutkrävande i den Internationella brottmålsdomstolen (ICC), FN:s råd för mänskliga rättigheter, Organisationen för säkerhet och samarbete i Europa (OSSE) och EU. Sverige ger också kärnstöd till både FN-organ och Internationella rödakorskommittén (ICRC) som är aktiva på marken i Ukraina.

Arbetet för att främja den internationella humanitära rätten var en prioriterad fråga inom ramen för Sveriges ordförandeskap i OSSE 2021. Genom intensivt diplomatiskt arbete har Sverige stått upp för fred och säkerhet i vårt närområde och lagt fokus på OSSE:s viktiga principer och åtaganden för att hantera existerande konflikter och undvika att nya konflikter uppstår.

Under 2021 har frågor om humanitärt tillträde och skydd av sjuk- och hälsovård blivit särskilt aktuella, inte minst i ljuset av den fortsatta pandemin. Skydd av sjukvård under väpnad konflikt är en central del av den humanitära rätten som dessvärre allt oftare inte efterlevs. Under året har Sverige fortsatt att lyfta fram arbetet med att förbättra skydd av sjukvård och stoppa uppenbart folkrättsstridiga attacker mot bland annat sjukvårdsinrättningar och humanitära hjälparbetare i bilaterala dialoger och multilaterala fora.

Den handbok som Sverige bidrog till med stöd av Svenska Röda Korset *Protecting Health Care: Guidance for the Armed Forces*, som togs fram

Foto: Syriska Röda Halvmånen (SARC)

◀ Personer ur Röda halvmånen bär en skadad man på bår.

av ICRC lanserades officiellt i mars, 2021 av utrikesminister Ann Linde tillsammans med ICRC:s president Peter Maurer. Handboken ger konkret och operativ vägledning för väpnade styrkor, regeringar och andra aktörer som verkar för ett förbättrat skydd av sjukvård och hjälper aktörer att se över sin kapacitet och grad av förberedelse på området. Vi hoppas att handboken nu kan få ytterligare spridning.

Sverige stödjer den Internationella kommissionen för undersökande av fakta (IHFFC) som är ett permanent internationellt organ med säte i Bern, Schweiz, vars främsta syfte är att undersöka anklagelser om svåra överträdelser av internationell humanitär rätt. Kommissionen består av femton medlemmar som agerar i sin egen kapacitet och väljs av de för nuvarande 76 stater som har erkänt kommissionens kompetens under artikel 90 av det första tilläggsprotokollet till Genèvekonventionerna. Sverige var 1979 det första landet att erkänna kommissionens kompetens som i dagsläget erkänns av 76 länder. I november 2021 blev den svenska läkaren Åsa Molde omvald till kommissionen för ytterligare en femårsperiod 2021–2025.

Samtidigt som omvärldens fokus nu är på Ukraina pågår flera väpnade konflikter runt om i världen. I Etiopien, Jemen och Syrien, bland andra platser, har frågor om humanitärt till-

träde, skydd av civila, och respekt för den humanitära rätten aktualiserats.

Sverige har under året fortsatt att arbeta för att motverka straffrihet och för ansvarsutkrävande för allvarliga internationella brott, inte minst genom att stödja ICC:s arbete för att ställa skyldiga till svars för krigsförbrytelser, folkmord och brott mot mänskligheten. Under 2021 ingick regeringen samarbetsavtal med både FN:s bevisinsamlingsmekanism för Syrien, IIM, och för Irak, UNITAD, avseende bevisinsamling. Förhoppningen är att dessa avtal ska underlätta svenska brottsbekämpande myndigheters arbete med att utreda allvarliga brott begångna i Syrien och i Irak. Sveriges universella jurisdiktion för grova internationella brott erbjuder vissa möjligheter att bryta igenom straffriheten när andra vägar för ansvarsutkrävande är stängda. För att möjliggöra en internationell lagföring stöttar Sverige initiativ som bedrivs med att samla in, kartlägga och analysera bevismaterial kopplade till de allvarligaste brotten.

I en tid då vi står inför stora utmaningar är det samtidigt hoppingsivande att se omvärldens tydliga budskap om staternas åtaganden och att folk-rätten måste respekteras. Svenska Röda Korsets årsbok fyller en viktig uppgift att bidra till ökad kunskap om och respekt för internationell humanitär rätt.

Sammanställning av svensk praxis 2021

Den Internationella rödakorskommittén (ICRC) samlar varje år in staters praxis, dvs. hur stater agerar och uttalar sig, inom området internationell humanitär rätt. Den insamlade informationen jämförs och analyseras i syfte att hitta gemensamma övertygelser bland stater om vad som är gällande rätt för att på så sätt bidra till utvecklingen av den humanitära sedvanerätten. Uppdraget att årligen samla in svensk praxis har sedan 2009 utförts av Svenska Röda Korset.

Det särskilda skyddet för civila i väpnade konflikter

Ett återkommande tema under 2021 har varit att Sverige konsekvent betonat betydelsen av den humanitära rättens principer till skydd för civila – principerna om distinktion, proportionalitet och försiktighet. Detta innebär att parterna till en väpnad konflikt endast får rikta anfall mot militära mål samt att den förväntade militära betydelsen av ett anfall måste stå i proportion till de risker som civilbefolkningen och civil egendom utsätts

I den praxis som samlats in under 2021 syns svenska uttalanden särskilt kopplade till följande frågor:

- Det särskilda skyddet för civila i väpnade konflikter (regel 1, 7, 11, 14 resp. 15)
- Humanitärt tillträde och humanitär hjälpersonals rörelsefrihet (regel 55 resp. 56)
- Förbudet mot användning av kemiska vapen (regel 74)
- Förbudet mot våldtäkt och sexuellt våld (regel 93)
- Tvångsförflyttning eller tvingande på flykt av civila samt förbudet mot deportering eller förflyttning av sin egen civilbefolkning till område som man ockuperar och respekt för äganderätt (regel 129 resp. 130 och 133)
- Respekt för den internationella humanitära rätten (regel 139)
- Utredning och lagföring av krigsförbrytelser samt internationellt samarbete kring utredning och lagföring av krigsförbrytelser (regel 158 resp. 161)
- Dödliga autonoma vapensystem, LAWS

Siffrorna inom parentes representerar det nummer som regeln tilldelats i ICRC:s studie av sedvanerättsliga regler.

för. I samband med anfall måste även parterna i konflikten iaktta alla rimliga försiktighetsåtgärder för att undvika skador på civila och civila objekt.

De senaste turkiska luftangreppen ska bland annat ha riktats mot en sjukvårdsinrättning i Sinjar. Den internationella humanitära rätten ställer tydliga krav på skydd av civila. Reglerna om distinktion, proportionalitet och försiktighet måste följas.”

Utrikesminister Ann Linde, svar på skriftlig fråga 2020/21:3500 av Robert Hannah (L), den 7 september 2021.

Den internationella humanitära rätten ställer tydliga krav på skydd av civila. Parterna i en väpnad konflikt får endast rikta anfall mot militära mål. Reglerna om distinktion, proportionalitet och försiktighet måste följas. Detta är något vi konsekvent betonar i internationella sammanhang, inklusive EU och FN.”

Utrikesminister Ann Linde, svar på skriftliga frågor 2020/21:3223 och 3224 av Amineh Kakabaveh (L), den 23 juni 2021.

Den internationella humanitära rätten ställer tydliga krav på skydd av civila. Parterna i en väpnad konflikt får endast rikta anfall mot militära mål. Reglerna om distinktion, proportionalitet och försiktighet måste följas. Uppgifter om kemiska attacker i norra Irak är obekräftade. Det är under alla omständigheter förbjudet under folkrätten att använda kemiska vapen. För Sverige är detta fundamentalt och något vi konsekvent betonar i internationella sammanhang, inklusive EU och FN.”

Utrikesminister Ann Linde, svar på skriftlig fråga 2020/21:2992 av Håkan Svenneling (V), den 9 juni 2021.

Humanitärt tillträde och humanitär hjälppersonals rörelsefrihet

Svensk praxis speglar också en sedvanerättslig övertygelse beträffande frågan om humanitärt tillträde. Parterna måste tillåta och underlätta snabb och fri passage för opartisk humanitär hjälp till behövande, och hjälppersonal ska som huvudregel få röra sig fritt så att de kan utföra sina uppgifter. Denna fråga har varit särskilt aktuell under året i ljuset av pandemin. En kombination av faktorer så som restriktioner för resor till och inom länder, karan-

tänsregler och ökade byråkratiska hinder har påverkat det humanitära tillträdet negativt under 2021. Samtidigt har det funnits ökade behov av humanitärt stöd och hjälp för att säkerställa tillgång till såväl sjukvård som vatten och god sanitet, en nödvändighet för att kunna hålla god hygien och minska risker för smittspridning.

”

Den pågående våldsutvecklingen i Israel och Palestina är mycket oroande. Det stora antalet civila dödsoffer och skadade – det stora flertalet i Gaza – är förfärande, inte minst det stora antalet barn som mist sina liv. Regeringen beklagar djupt alla civila dödsoffer. Den humanitära situationen i Gaza var mycket svår redan tidigare och förvärras nu i snabb takt. Humanitärt tillträde måste säkerställas.”

Utrikesminister Ann Linde, svar på skriftlig fråga 2020/21:2866 av Björn Söder (SD), den 19 maj 2021.

“

The imperative to reach people in unstable and conflict-affected settings is already enshrined in International Humanitarian Law and the humanitarian principles. UN Member States and non-state actors alike must allow full, rapid and unimpeded access to people in need of vaccines and all other forms of humanitarian assistance. The Security Council and its members bear a special responsibility in this regard.”

Gemensamt nordiskt uttalande vid FN:s säkerhetsråds öppna möte om att säkerställa rättvis tillgång till Covid-19 vacciner i sammanhang som påverkas av konflikter och osäkerhet, den 17 februari 2021.

ICRC besöker en karantäns-
anläggning i byn Mai Sak Pa,
Kachin State, Myanmar. ►

Foto: ICRC

Förbudet mot användning av kemiska vapen

Sverige har under många år bekräftat det traktaträttsliga och sedvanerättsliga förbudet av kemiska vapen, och 2021 var inget undantag.

”

Sweden recalls that the use of chemical weapons anywhere, at any time, by anyone, under any circumstances, is unacceptable and a violation of international humanitarian law. It is the responsibility of all States to uphold the global norm on the non-use of chemical weapons.”

Johannes Oljelund, ambassadör och ständig representant till OPCW, svenskt uttalande vid den 98:e sessionen i Organisationen för förbud mot kemiska vapen, verkställande rådet, den 8 oktober 2021.

“

Any use of chemical weapons is a violation of international law and perpetrators of chemical attacks must be held accountable. The continued violations by the Syrian Arab Republic of its obligations as a State Party to the Chemical Weapons Convention (CWC) is a matter of great concern and must be condemned in the strongest terms by the international community.”

Anna Karin Eneström, ambassadör och ständig representant till Förenta nationerna i New York, svenskt uttalande vid FN:s generalförsamlings 76:e generalutskottsdebatt, den 4 oktober 2021.

“

We must never forget that the use of chemical weapons by anyone – be it a State or a non-State actor – anywhere, at any time and under any circumstances is a violation of international law and may amount to the most serious crimes of international concern – war crimes and crimes against humanity. It is the responsibility of all States to uphold the global norm on the non-use of chemical weapons.”

Annika Markovic, ambassadör och ständig representant till OPCW, svenskt uttalande vid den 97:e sessionen i Organisationen för förbud mot kemiska vapen, verkställande rådet, den 5 juli 2021.

Förbudet mot våldtäkt och sexuellt våld

Sverige gör ofta uttalanden om förbudet mot våldtäkt och sexuellt våld i väpnade konflikter. Under 2021 fick Sverige anledning att uttala sig i denna fråga vid ett flertal tillfällen och påtalade även att den här typen av gärningar är ett brott mot den humanitära rätten.

”

Jag ställer mig därför bakom uppmaningen från FN:s särskilda representant om sexuellt våld i konflikt, Pramila Patten, till samtliga parter i konflikten i Tigray om nolltolerans för sexu-

ellt våld. Sexuellt våld i konflikt är ett allvarligt brott och utgör en kränkning av den internationella humanitära rätten. Samtliga uppgifter om övergrepp och kränkningar av internationell rätt måste utredas och ansvarsträffande säkerställas.”

Utrikesminister Ann Linde, svar på skriftlig fråga 2020/21:1493 av Boriana Åberg (M), den 3 februari 2021.

“

Around the world, particularly in conflict and crisis-affected contexts, sexual and gender-based violence (SGBV) continues to be perpetrated in a widespread and often systematic way. It is also used as a tactic of war and a silencing tool. This violence is a crime, and a flagrant violation of international law, including international humanitarian law and international human rights law. Sexual violence in conflict may constitute war crimes, crimes against humanity and even genocide.”

Anna Karin Eneström, ambassadör och ständig representant till Förenta nationerna i New York, nordiskt uttalande vid det 7:e uppmärksammandet av den internationella dagen för avskaffande av sexuellt våld i konflikter, den 17 juni 2021.

“

We call on all parties to the conflict to comply with international humanitarian and refugee law and to protect civilians from sexual and gender-based violence, ethnic violence, displacement, and harm. Any act of refoulement or forced returns of refugees or IDPs must be prevented. Returns must be safe, voluntary, and dignified. All parties must refrain from incitement to hatred and violence.”

Anna Jardfelt, ambassadör och ständig representant till de internationella organisationerna i Genève, interaktiv dialog om högkommissarie, muntlig uppdatering om Tigray, den 13 september 2021.

Tvångsförflyttning eller tvingande på flykt, samt förbudet mot deportering eller förflyttning av sin egen eller annan civilbefolkning till område som man ockuperar

Den humanitära rätten för internationella väpnade konflikter förbjuder tvångsförflyttning eller deporteringar av civila bosatta i ett område under ockupation om detta inte är påkallat för deras säkerhet eller av tvingande militära skäl. Ockupationsmakten får inte heller förflytta delar av sin egen civilbefolkning till området man ockuperar. Sverige har under 2021 fortsatt poängterat betydelsen av dessa regler.

Regeringen står bakom EU:s etablerade position om att bosättningsexpansion, demoleringar och vräkningar måste upphöra. Israels bosättningspolitik, inklusive hoten om vräkningar av palestinier i det av Israel ockuperade östra Jerusalem, strider mot internationell humanitär rätt, undergräver tvåstatslösningen och bidrar till en förhöjd konfliktnivå.”

Utrikesminister Ann Linde, svar på skriftlig fråga 2020/21:2866 av Björn Söder (SD), den 19 maj 2021.

Settlement expansion, including evictions and demolitions, are illegal under international law and must cease.”

Anna Jardfelt, gemensamt nordiskt uttalande av Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige vid den 30:e särskilda sessionen i rådet för mänskliga rättigheter om den allvarliga situationen för mänskliga rättigheter i det ockuperade palestinska området inklusive östra Jerusalem, den 27 maj 2021.

Respekt för den internationella humanitära rätten

I enlighet med en decennielång trend har Sverige under 2021 fortsatt poängterat vikten av den humanitära rättens efterlevnad, i såväl generella som specifika fall. Inte minst vittnar detta om den humanitära rättens fortsatta relevans i dagens väpnade konflikter – regler som är helt nödvändiga för att begränsa lidandet i väpnade konflikter.

Humanitarian needs must prevail over political considerations, crossing points should be opened on both sides of the contact line to ensure that civilians have access to their rights wherever they reside in Ukraine. International law, including international humanitarian law, must be respected.”

Utrikesminister Ann Linde, vid OSSE:s ministerrådsmöte, den 13 december 2021.

Sverige fördömer attacker riktade mot civila och civil infrastruktur. Internationell humanitär rätt måste följas.”

Utrikesminister Ann Linde, svar på interpellation 2020/21:267 om en oberoende internationell utredning om krigsbrott i Nagorno-Karabach (Riksdagens protokoll 2020/21:69), den 22 januari 2021.

Female and male humanitarian workers must be guaranteed safety and security. As always, they need full, unhindered access in all regions to carry out their work. International Humanitarian Law has to be respected and unquestioned.”

Biståndsminister Per Olsson Fridh, vid ministermöte om den humanitära situationen i Afghanistan, Genève, den 13 september 2021.

Foto: Mouhamadou Birom Seck

En grupp civila i Barsalogo, Burkina Faso.

Utredning och lagföring av krigsförbrytelser samt internationellt samarbete

Staters skyldighet att utreda och lagföra krigsförbrytelser har understrukits av Sverige under flera år, liksom vikten av och skyldigheten att samarbeta internationellt för att motverka straffrihet. I Sverige pågår ett omfattande arbete att lagföra krigsförbrytelser under universell jurisdiktion, som gör det möjligt att utreda och åtala personer för krigsförbrytelser i Sverige oavsett var de har begåtts och av vem.

”Regeringen följer utvecklingen noga och ser allvarligt på uppgifterna om misstänkta krigsförbrytelser. Personer som medverkat till allvarliga brott mot folkrätten, inklusive internationell humanitär rätt och

mänskliga rättigheter, ska ställas till svars för sina handlingar. Straffrihet är inget alternativ.”

Utrikesminister Ann Linde, svar på skriftlig fråga 2020/21:1067 av Anders Österberg (S), den 4 januari 2021.

”

En viss sådan skyldighet att utreda och lagföra folkmord, brott mot mänskligheten och krigsförbrytelser följer t.ex. av Sveriges internationella åtaganden. I vissa situationer kan det också finnas en skyldighet att väcka åtal mot en person efter att en begäran om utlämning har lämnats utan bifall.”

Prop. 2020/21:204 – Aggressionsbrottet i svensk rätt och svensk straffrättslig domsrätt, s. 154.

Som framhållits utgör krigsförbrytelser brott med universell karaktär som är en angelägenhet för hela det internationella samfundet att beivra och lagföra. Detta talar i sig för att krigsförbrytelsebrott enligt 4 § bör särbehandlas i påföljdshänseende. Brottets art är enligt vedertagen praxis därtill ofta av betydelse för brott med påtagliga integritetsinslag som medför kränkningar av någons person, exempelvis vissa former av misshandel och många former av sexualbrott. Krigsförbrytelse mot person får mot denna bakgrund i regel bedömas vara brott av sådan art att fängelse normalt ska följa.”

HD:s dom B 5595-19
”Krigsposeringarna”, § 35.

Dödliga autonoma vapensystem, LAWS

Ett av de senaste årens stora debatter inom den internationella humanitära rätten behandlar s.k. dödliga autonoma vapensystem (LAWS). Det finns i dagsläget ingen överenskommen juridisk definition av LAWS, men bland annat ICRC förstår dessa som vapensystem som utan mänsklig påverkan kan välja eller attackera mål. Den humanitära rätten innehåller regler som begränsar stridande parter användning av vapen. Sveriges inställning till LAWS är att de omfattas av den humanitära rättens generella begränsningar av vapenanvänd-

ning. Vidare driver Sverige att vapensystem och beslut om att använda dessa måste stå under mänsklig kontroll.

In this regard, my delegation would like to reiterate its position that International Law fully applies to the use of all weapons, including LAWS. Any weapon that cannot be used in full compliance with International Law is unlawful. Accountability cannot be transferred to machines and humans must always be responsible for decisions to apply force. Retaining meaningful human control is of utmost importance and should be ensured throughout the life cycle of a weapons system.”

Anna Hammarlund Blixt, allmänt uttalande av Sverige vid den 6:e granskningskonferensen av konventionen om vissa konventionella vapen (CCW), den 14 december 2021.

The rapid technological development poses new challenges for disarmament, non-proliferation and arms control. Sweden is of the strong conviction that international law applies fully to all weapon systems and that meaningful human control over the use of force always must be upheld, the area of LAWS is no exception.”

Anna Karin Eneström, svenskt uttalande vid FN:s generalförsamlings 76:e generalutskottsdebatt, den 4 oktober 2021.

Särskilt om svenska domar 2021

I Sverige har 11 domar rörande krigsbrott avkunnats sedan 2006. Trenden från 2020 har fortsatt med att nya åtal väcks och enskilda domar överklagas till högre instanser. Hovrättsmålet som refererades till i förra upplagan av Svenska Röda Korsets årsbok avgjordes under 2021 av Högsta domstolen (HD).

Högsta domstolens dom:

**Kurda Bahaalddin H Saeed
H Saeed, 2021-05-05
Mål nr: B 5595-19**

Bakgrund: Konflikten i Irak

Irak har varit skådeplats för ett antal separata men relaterade internationella och icke-internationella väpnade konflikter i flera decennier, med olika grader av internationell inblandning. Detta inkluderar den aktuella icke-internationella konflikten mellan den irakiska staten och dess allierade mot den väpnade gruppen Islamiska staten i Irak (IS). Den tilltalade deltog i denna konflikt på den förstnämnda sidan och anklagades för att ha utsatt personer som varit skyddade enligt den humanitära rätten för sådan förödmjukande eller nedsättande behandling som varit avsedd att allvarligt kränka den

personliga värdigheten. Behandlingen bestod i att vid fyra olika tillfällen ha poserat eller låtit sig fotograferas och/eller filmas intill döda eller mycket skadade kroppar. Vid ett tillfälle hade den tilltalade sin fot placerad på en av kropparna. Vissa av fotografierna och filmerna hade publicerats på den tilltalades Facebook-konto.

Rättsfrågor

Målets övergripande rättsfråga är om begreppet *skyddad person* i 3 och 4 §§ lagen (2014:406) om straff för folkmord, brott mot mänskligheten och krigsförbrytelser¹ även inkluderar döda personer. Därtill aktualiseras frågan om uppsåt och förutsättningar under 4 § 1 st 7 p i lagen, som kräver att förödmjukande eller nedsättande handlingar ska vara ägnade att allvarligt kränka den skyddade personens personliga värdighet. Ytterligare en fråga är om krigsförbrytelse är ett så kallat *artbrott*, vilket innebär att fängelse normalt ska följa.

Domskäl

Domstolen inledde med att redogöra för den rättsliga regleringen och de rättsområden som ligger till grund för lagen. Det handlar om svensk rätt men

¹ Lagen heter sedan 2021: lag (2014:406) om straff för vissa internationella brott. SFS 2021:1016, publicerad den 8 november 2021. Hädanefter benämnd ”lagen”.

”tolkningen och tillämpningen måste ske med stort hänsynstagande till de folkrättsliga reglerna och till hur de tolkats och tillämpats av Internationella brottmålsdomstolen och internationella tribunaler”.²

En skyddad person är enligt lagens 3 § den person som *såsom sårad, sjuk, skeppsbruten, krigsfånge eller civil eller i annan egenskap åtnjuter särskilt skydd enligt Genèvekonventionerna den 12 augusti 1949, det första tilläggsprotokollet till dessa från 1977 eller annars enligt allmän folkrätt som är tillämplig i väpnad konflikt eller under ockupation*. För att förstå vad som avses med skyddad person behövde domstolen därför ta reda på hur begreppet förstås enligt den humanitära rätten.

Då den svenska lagen grundar sig i Romstadgans³ regler (traktatet till grund för den Internationella brottmålsdomstolen), blir även denna och dess tillhörande förteckning över brottskriterier⁴, samt sedvanerätten ett viktigt tolkningsunderlag.

I fråga om den humanitära rätten är Genèvekonventionerna och dessas tilläggsprotokoll av särskild vikt. Enligt den i konventionerna gemensamma artikel 3, tillämplig i icke-internationella väpnade konflikter som i det aktuella fallet, måste personer som inte aktivt

deltar i stridigheter eller som försatts ur stridbart skick skyddas mot kränkningar av den personliga värdigheten, och i synnerhet mot förödmjukande och nedsättande behandling. Utifrån detta bedömde domstolen att personer från motståndarsidan som försatts ur stridbart skick inbegrips i begreppet *skyddad person*, vars personliga värdighet ska skyddas mot kränkningar.

Domstolen gick sedan vidare för att titta på brottskriterierna till Romstadgans artiklar om krigsförbrytelsen att kränka personlig värdighet.⁵ Romstadgans brottskriterier tar i fotnoter till respektive artikelbeskrivning tydligt upp att begreppet ”personer”, vid dessa brott, även kan innefatta döda personer. Det faktum att detta angavs i fotnoter konstaterades inte utgöra något hinder mot användning i lagtolkning, då noterna ansågs vara integrerade delar av brottskriterietexten. Domstolen konstaterade även att det gjorts gällande att brottskriterierna, vid tidpunkten för tillkomsten av Romstadgan, var del av sedvanerätten.

Att döda personer omfattas av begreppet ”skyddade personer”, bekräftas enligt domstolen uttryckligen i flera rättsfall från Jugoslavien- och Rwandatribunalerna (ICTY respektive ICTR) samt indirekt i rättspraxis från Internationella brottmålsdomstolen

2 Domen, s. 5.

3 Romstadgan för Internationella brottmålsdomstolen, Rom den 17 juli 1998, SÖ 2002:59.

4 Elements of Crime – tar upp under vilka omständigheter handlingar kan utgöra brott i enlighet med Romstadgan.

5 Art. 8(2)(b)(xxi) som tar sikte på handlingar begångna i internationella väpnade konflikter och den för icke-internationella väpnade konflikter motsvarande art. 8(2)(e)(ii).

(ICC). Likaså hade detta bekräftats i fall från nationella domstolar, man fann inte heller någon motstridig praxis från europeiska nationella domstolar. Frågan om att döda personer omfattas av begreppet hade även diskuterats i internationell rättsvetenskaplig litteratur.

Mot bakgrund av detta, kom domstolen fram till att det var tydligt att döda personer omfattades av begreppet ”skyddade personer”, enligt såväl sedvanerätten som den svenska bestämmelsen i lagen.

Domstolen fortsatte med att utreda förutsättningarna för att en handling ska klassas som förödmjukande eller nedsättande behandling som är ägnad att allvarligt kränka den personliga värdigheten, enligt 4 § 1 st 7 p i lagen. Med förödmjukande eller nedsättande behandling avses enligt domstolen ett skändande av den personliga värdigheten och ska innebära en typiskt sett allvarlig förnedring eller nedvärdering där hänsyn även kan tas till offrets kulturella bakgrund. Domstolen fann att handlingen inte behöver framkalla någon reaktion från den som utsätts för behandlingen eller att personens ens känner sig förnedrad; denne behöver inte ens vara medveten om kränkningen.

Vad gäller förödmjukande eller nedsättande behandling räcker det enligt domstolen inte med att någon poserar med en avliden person. Det krävs att förhållandena påvisar ytterligare moment av skändande eller nedvärderande slag:

”Det kan t.ex. röra sig om att de avlidna har stympats, samlats ihop, ordnats eller hanterats på ett nedvärderande eller kränkande sätt. Det kan också vara så att de i samband med en fotografering eller filmning framställs som troféer som led i motståndarsidans krigspropaganda.”

Domstolen uttryckte att det inte krävs en särskild uppsåtsbedömning i dylika fall enligt svensk rätt; det nödvändiga uppsåtet behöver inte innefatta att handlingen sker i förhållande till, eller i samband med, en väpnad konflikt:

”Det är tillräckligt att han eller hon har uppsåt till de faktiska omständigheter som bedömningen avser. Gärningsmannen behöver inte heller själv göra någon värdering av att det rör sig om en behandling som är ägnad att allvarligt kränka den personliga värdigheten. Även i detta hänseende räcker det med att uppsåtet täcker de faktiska förhållandena som ligger till grund för domstolens bedömning.”

Avslutningsvis behandlade domstolen vilken påföljd som i regel ska utdömas när personer döms för brott av kategorin krigsförbrytelser. Det konstaterades

rades att det saknas stöd i förarbetena för huruvida krigsförbrytelser allmänt sett är ett brott av sådan art att fängelse normalt ska följa, samt att stor försiktighet bör iaktas vid särbehandling av brottstyper genom rättspraxis i avsaknad av vägledning i förarbetena. Domstolen uttalade dock att krigsförbrytelser är *angelägenheter för hela det internationella samfundet att beivra och lagföra*. Vidare jämfördes krigsförbrytelser begångna mot personer med andra former av brott *med påtagliga integritetsinslag som medför kränkningar av någons person, exempelvis vissa former av misshandel och många former av sexualbrott*. Utifrån detta resonemang bedömde domstolen att krigsförbrytelser begångna mot person normalt ska straffas med fängelse.

Vad gäller bedömningen i detta fall, kom domstolen fram till att den tilltalade utsatt offren, som var soldater som försatts ur stridbart skick

genom att ha dödats i strider – och därmed var att anse som skyddade personer i lagens mening – för en sådan förödmjukande eller nedsättande behandling, som varit ägnad att allvarligt kränka offrens personliga värdighet.

Den tilltalade ansågs ha haft uppsåt till de faktiska omständigheter då han varit väl medveten om vad som skedde. Det faktum att han själv publicerat bilderna på sin eget Facebook-konto motsade uppgifter som den tilltalade åberopat, om att han endast skulle ha lytt order. Vad gäller ansvarsfrihetsgrunden *förmans befallning, ansåg domstolen att denna inte under några förhållanden kunde tillämpas vid så allvarlig brottslighet som det här var fråga om*.

Mot bakgrund av ovan, fastställde Högsta domstolen hovrättens dom; den tilltalade dömdes till ett års fängelse för fyra fall av brott mot 4 § 1 st 7 p lagen om straff för folkmord, brott mot mänskligheten och krigsförbrytelser⁶.

---

6 Lagen heter sedan 2021: lag (2014:406) om straff för vissa internationella brott.

Sammanställning av svenska domar

Domar	Konflikt	Åtal	Dom
Arklöv 2006-12-18 TR Mål nr: B 4084-04	Konflikten i Bosnien-Hercegovina 1993, NIAC	Grovt folkrättsbrott	Tingsrätt: fängelse 8 år
Makitan 2011-04-08 TR Mål nr: B 382-10	Konflikten i Bosnien Hercegovina 1992, IAC	Grovt folkrättsbrott	Tingsrätt: fängelse 5 år. (Straffvärde 8 år men olika omständigheter sänkte värdet.)
Martinovic 2012-12-19 TR Mål nr: B 5373-10 HovR Mål nr: B 1248-12	Konflikten i Kosovo, NIAC	Grovt folkrättsbrott; mord; försök till mord; grov mordbrand	Tingsrätt: fängelse livstid. Hovrätt: friad, det ansågs inte ställt bortom rimligt tvivel att Milic Martinovic faktiskt befann sig i Cuska den 14 maj 1999.
Mbanenande 2014-06-19 TR Mål nr: B 18271-11 HovR Mål nr: B 6659-13	Folkmordet i Rwanda, NIAC	Folkmord; grovt folkrättsbrott	Tingsrätt: fängelse livstid. Hovrätt: fastställer tingsrättens dom med undantag för angreppen i Ruhro och i Nyamishaba som ogillas.
Droubi 2016-08-05 TR Mål nr: B 13656-14 HovR Mål nr: B 4770-16	Konflikten i Syrien, NIAC	Folkrättsbrott; grov misshandel	Tingsrätt: fängelse 7 år. Åtalet gällande folkrättsbrott ogillas. Hovrätt: fängelse 8 år. Dömer den tilltalade även för folkrättsbrott.
Berinkindi 2017-02-15 TR Mål nr: B 12882-14 HovR Mål nr: B 4951-16	Folkmordet i Rwanda, NIAC	Folkmord; grovt folkrättsbrott	Tingsrätt: fängelse livstid. Hovrätt: fastställer tingsrättens dom.
Abdulkareem 2017-04-11 TR Mål nr: B 569-16 HovR Mål nr: B 3187-16	Konflikten i Irak, NIAC	Krigs-förbrytelse	Tingsrätt: fängelse 6 mån. Hovrätt: fängelse 9 mån.
Sakhanh 2017-05-31 TR Mål nr: B 3787-16 HovR Mål nr: B 2259-17	Konflikten i Syrien, NIAC	Grovt folkrättsbrott	Tingsrätt: fängelse livstid. Hovrätt: fastställer tingsrättens dom.
Abdullah 2017-09-25 TR Mål nr: B 11191-17	Konflikten i Syrien, NIAC	Folkrättsbrott	Tingsrätt: fängelse 8 mån.
Tabaro 2018-06-27 TR Mål nr: B 13688-16 HovR Mål nr: B 6814-18	Folkmordet i Rwanda, NIAC	Folkmord; grovt folkrättsbrott	Tingsrätt: fängelse livstid. Hovrätt: fängelse livstid.
H Saeed 2019-02-19 TR Mål nr: B 1662-18 HovR Mål nr: B 939-19 HD Mål nr: B 5595-19	Konflikten i Irak, NIAC	Krigs-förbrytelse	Tingsrätt: fängelse 1 år och 3 mån. Hovrätt: fängelse 1 år. Högsta Domstolen: fastställer hovrättens dom.

IAC: Internationell väpnad konflikt   **NIAC:** Icke-internationell väpnad konflikt

Överträdelse av den internationella humanitära rätten som begåtts innan 1 juli 2014 lagförs som folkrättsbrott enligt 22 kap. 6 § Brottsbalken. Enligt lagen (2014:406) om straff för folkmord, brott mot mänskligheten och krigsförbrytelser* som trädde i kraft 1 juli 2014, benämns och lagförs samma gärningar som skett efter det datumet som krigsförbrytelser.

* Lagen heter sedan 2021: lag (2014:406) om straff för vissa internationella brott.

Så anmäler du en misstänkt krigsförbrytelse

Kontakta polisens grupp för utredning av krigsbrott via e-post registrator.kansli@polisen.se och skriv att det gäller krigsbrott. Det går även bra att ringa 114 14 och be om att få prata med Gruppen för utredning av krigsbrott.

Källa: polisen.se

Stöd från Svenska Röda Korset

Har man genomlidit en konflikt och behöver vård kan Svenska Röda Korset hjälpa till.

Svenska Röda Korset driver behandlingscenter där vi ger vård och behandling till personer som lider av trauman från krig, tortyr eller svåra flyktupplevelser. Här arbetar professionella team bestående av psykologer och psykoterapeuter, fysioterapeuter (sjukgymnaster), kuratorer, läkare och tolkar.

Behandling hos Svenska Röda Korset är alltid gratis. Svenska Röda Korsets behandlingscenter finns i Malmö (filialer i Hässleholm och Kristianstad), Göteborg, Skövde (med mobil verksamhet i Vänersborgsregionen), Uppsala, Skellefteå (filialer i Umeå och Luleå) och i Stockholm.

För mer information om Svenska Röda Korsets behandlingscenter kontakta närmaste behandlingscenter via <https://www.rodakorset.se/fa-hjalp/behandling-for-krigsskadade-och-torterade/>.

3. Skyddet för sjukvården och den humanitära rätten

Hur skyddar den humanitära rätten sjukvården?

Den humanitära rätten ställer upp tydliga och omfattande regler för att skydda sjukvården i dess helhet under väpnade konflikter. För att säkerställa att sårade och sjuka ska få tillgång till sjukvård är det helt centralt att även sjukvårdspersonal samt deras utrustning respekteras och skyddas under alla omständigheter. Reglerna finns främst i första och andra Genèvekonventionen, i tilläggsprotokoll I och II, men även tredje och fjärde Genèvekonventionen och tilläggsprotokoll III innehåller relevanta regler. Stora delar av förpliktelseerna utgör också sedvanerätt som binder alla stater och ibland även icke-statliga aktörer och gäller i såväl internationella som icke-internationella väpnade konflikter.

Skyddet för sårade och sjuka personer

Sårade och sjuka personer ska alltid *respekteras* och *skyddas*. De sårade och sjuka inkluderar alla personer som är i behov av medicinsk hjälp, civila och stridande som försatts ur stridbart skick. Att de måste respekteras innebär att de inte får attackeras, dödas eller utsättas för grym eller omänsklig

behandling. De måste även skyddas från sådan behandling av tredje part – det vill säga personer som inte är parter till konflikten. Parterna till en konflikt måste vidare göra allt som är möjligt för att söka efter sårade och ta hand om dem. De ska erbjudas lämplig vård så fort som möjligt, utan att någon åtskillnad görs mellan stridande och civil, eller mellan fiende och vän. Prioriteringar av patienter får endast göras utifrån medicinska behov.

Skyddet för sjukvårdspersonal

Sjukvårdspersonal ska liksom sjuka och sårade under alla omständigheter *respekteras* och *skyddas*. Vid sidan av att de krigförande parterna aktivt måste skydda sjukvårdspersonalen, får sjukvårdspersonalen inte hindras i att utföra sitt medicinska uppdrag och ska ges tillträde till områden där behov finns. De får inte heller tvingas att utföra handlingar som strider mot medicinsk etik eller att avstå från att utföra handlingar som krävs enligt medicinsk etik. Det finns också ett förbud mot att straffa sjukvårdspersonal för att ha utfört sjukvårdsuppgifter i enlighet med medicinsk etik.

Förrädiskt förfarande och felaktig användning av skyddsemblemen

Att avsiktligt missbruka det särskilda skydd som den humanitära rätten ger – för att antingen döda, sära eller tillfångata en motståndare – är strikt förbjudet. En sådan handling kallas för *perfiditet* eller *förrädiskt förfarande*, och utgör en krigsförbrytelse. Ett exempel på förrädiskt förfarande är när en stridande part i konflikten låtsas vara sjukvårdare och åberopar det skydd som sjukvårdspersonal åtnjuter i enlighet med den humanitära rätten, för att på så sätt lura motparten att han eller hon är immun mot attacker – för att därefter svika detta förtroende genom att antingen döda, skada eller tillfångata motståndaren.

Förrädiskt förfarande undergräver det skydd som civila, sjukvårdspersonal och andra skyddade personer har rätt till och är därför en mycket allvarlig handling.

En felaktig användning av de erkända skyddsemblemen är också förbjudet. Till skillnad från förrädiskt förfarande, krävs det inte att den felaktiga användningen av skyddsemblemen görs för att döda, sära eller tillfångata en motståndare – en felaktig användning av skyddsemblemen är förbjudet oavsett vad. Skulle dock en sådan felaktig användning leda till att motparten skadas svårt eller dör, kan det också utgöra en krigsförbrytelse.

Skyddet kan i vissa fall upphöra

Om sjukvårdspersonal vid sidan av sitt uppdrag utför handlingar som är skadliga för motparten förlorar de sitt skydd. Ett exempel på en sådan handling är ett direkt deltagande i stridigheter. Sjukvårdspersonal får endast använda våld i självförsvar för att försvara sig och sina patienter. I det syftet tillåts de bära ett lättare vapen, utan att förlora sitt skydd.

Skyldigheter

Sjukvårdspersonal har även vissa skyldigheter. De är förpliktigade att behandla alla patienter på ett *opartiskt*

sätt och i enlighet med *medicinsk etik*. Prioritering av patienter ska endast ske utifrån medicinskt motiverade skäl. Att undanhålla vård eller tillhandahålla vård på ett diskriminerande sätt är strikt förbjudet – det är ett brott mot såväl medicinsk etik som den humanitära rätten och kan utgöra en krigsförbrytelse.

Skyddet av sjukvårdsenheter och sjuktransporter

Sjukvårdsenheter och sjuktransporter som uteslutande används för sjukvårdsändamål måste alltid respekteras och skyddas. De får inte under

En anställd i Somaliska Röda Halvmånen under en övning med en ny motorcykelambulans.

Foto: Mohamed Abdikarim

några omständigheter vara föremål för en attack, och inte heller hindras i sin funktion. I stället ska de aktivt assisteras och även skyddas mot attacker eller otillbörlig inblandning från tredje part.

Skyddet mot attack kan i vissa fall upphöra

Sjukvårdsenheter- och transporter kan förlora sitt särskilda skydd om de används för att, utanför sin humanitära funktion, begå handlingar som är skadliga för fienden. Skulle exempelvis en sjukvårdsinrättning användas för att skydda stridbara kombattanter,

kan den förlora sitt särskilda skydd och således bli föremål för en attack. Viktigt är dock att den som planerar att angripa en sjukvårdsenhet- eller transport, alltid ska utfärda en varning med en rimlig tidsgräns. Endast om varningen inte har följts, får en attack ske. Vidare bör det poängteras att liksom vid alla angrepp mot militära mål, måste principerna om proportionalitet och försiktighet följas. Detta är extra viktigt att lyfta i det här sammanhanget, eftersom det fortfarande kan finnas sårade, sjuka samt sjukvårdspersonal kvar inne på den enhet/transport som omvandlats till ett militärt mål.

SJUKVÅRDSPERSONAL

Med "sjukvårdspersonal" avses militära eller civila personer, som en part till en väpnad konflikt formellt har anvisat att uteslutande ägna sig åt ett medicinskt uppdrag. Inom detta uppdrag ryms uppgifter som att söka efter, samla in, samt vårda sjuka, sårade och skeppsbrutna. Även förebyggande av sjukdomar, ledning samt administration av medicinska enheter eller transportmedel inkluderas. Uppdraget kan vara permanent eller tillfälligt, men en part får inte tilldela personalen uppgifter som inte fyller ett medicinskt syfte under den period de är formellt anvisade till ett medicinskt uppdrag.

Personer som utför sjukvårdsuppgifter utan att ha blivit formellt anvisade till sådana av en krigförande part är i allmänhet skyddade som civila. Detta innebär att de inte åtnjuter de särskilda rättigheter och privilegier som anvisad sjukvårdspersonal gör. De har heller inte rätt att använda sig av skyddsembelen.

SJUKVÅRDSENHETER OCH TRANSPORTER

Med "sjukvårdsenheter" avses civila eller militära inrättningar, eller andra enheter, som är organiserade för medicinska ändamål. Sjukvårdsenheter är alltså en bred term och omfattar bland annat sjukhus, blodtransfusionscentra och medicinska föråd. Sjukvårdsenheter kan vara såväl rörliga som fasta, permanenta eller temporära.

"Sjuktransporter" avser alla transportmedel – militära eller civila, permanenta eller tillfälliga – som uteslutande är avsedda för medicinsk transport och är auktoriserade av en av parterna i konflikten. Detta inkluderar transportmedel på land, till sjöss eller i luften – exempelvis ambulanser, sjukhusfartyg och ambulanshelikoptrar.

Användandet av emblem

För att uppmärksamma de krigförande parterna på att sjukvården åtnjuter ett rättsligt skydd och inte får attackeras, ska den utmärkas med *ett erkänt kännetecken* – ett av skyddsembelmen ”det röda korset”, ”den röda halvmånen” eller ”den röda kristallen”. Alla tre skyddsembel har samma betydelse och signalerar det skydd som sjukvården har rätt till enligt den humanitära rättens regler.

Sjukvårdspersonal ska bära skyddsembelmet på en armbindel på vänster arm. Vidare ska sjukvårdspersonal även ha särskilda ID-handlingar där status som sjukvårdspersonal samt skyddsembelmet framgår.

Sjukvårdsenheter- och transporter som skyddas av den humanitära rätten har liksom sjukvårdspersonalen rätt att använda sig av ett skyddsembel. Skyddsembelmet bör vara tydligt utmärkt så att det går att identifiera på

ett lätt sätt såväl ovanifrån som från sidan.

Det är dock viktigt att poängtera att om sjukvårdspersonal, enheter eller transporter av någon anledning inte bär skyddsembelmet, så innebär inte detta att skyddet de åtnjuter går förlorat. Däremot får de i sådana lägen svårare att signalera att de faktiskt har ett särskilt skydd.

Om reglerna inte följs

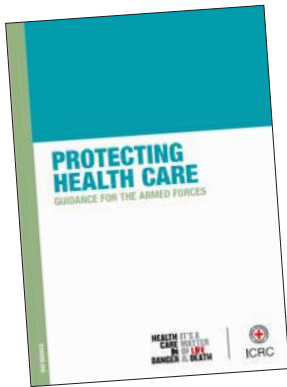
Avsiktligt riktade attacker mot den sjukvård som skyddas i den humanitära rätten utgör en krigsförbrytelse i såväl internationella som icke-internationella väpnade konflikter.

Anfall får endast riktas mot militära mål. Sjukvården ska skyddas. Individer som begår grova brott mot den humanitära rätten kan utredas, åtalas och ställas inför rätta i nationella domstolar eller internationella brottmålsdomstolen (ICC).

Visste du att...

de här reglerna har en lång historia? Det hela började en dag år 1859 då Henry Dunant under ett besök i Italien kom att bevittna det mänskliga lidande som följer av krigets brutalitet. På ett slagfält i Solferino hade 40000 sårade soldater lämnats kvar. Dunant blev förfärad över det han bevittnade och insåg att det behövdes skydd för sårade och sjuka under väpnade konflikter. Den insikten ledde till att han tog initiativ till den första Genèvekonventionen (1864). Världen fick därigenom ett internationellt ramverk som slog fast att vård ska ges till sårade och sjuka utan att någon skillnad görs mellan vän och fiende. Även de personer som tillhandahåller denna vård gavs skydd under konventionen. Den humanitära rätten har sedan dess utvecklats och erbjuder i dag ett omfattande skydd till sjukvården i dess helhet.

Information om handboken Protecting Health Care: Guidance for the Armed Forces

Handboken *Protecting Health Care: Guidance for the Armed Forces* är resultatet av en studie som Internationella rödakorskommittén (ICRC) genomförde inom ramen för sitt initiativ för att förbättra skyddet för sjukvården under väpnade konflikter: *Health Care in Danger*.

I studien deltog bland annat militära experter, representanter från flera staters väpnade styrkor, samt internationella organisationer. I studien identifierades ett antal praktiska åtgärder som staters väpnade styrkor kan vidta under sina militära operationer för att bättre skydda sjukvårdspersonal och deras utrustning. Åtgärderna rör allt från utbildning, planering och operativ beredskap till själva genomförandet av såväl inhemska som extra-

territoriella militära operationer. Åtgärderna presenteras i handboken som syftar till att hjälpa väpnade styrkor att hitta fler vägar att beakta och möjliggöra ett bättre skydd för sjukvården vid planering och genomförande av militära operationer – oavsett om det beaktas i sin helhet eller inte.

Hur använder man dokumentet?

Åtgärderna i handboken är indelade i nio fokusområden, som beskriver situationer eller områden där väpnade styrkor kan agera för att bättre skydda sjukvården. Vid sidan av ett antal allmänna åtgärder, är det bland annat fokus på sjukvårdsenheters arbete, hur

De nio fokusområdena är:

- Generella åtgärder
- Väpnade styrkors sjukvårdsenheter
- Civil-militära relationer
- Engagemangsregler (ROE)
- Försiktighetsåtgärder
- Målvalsprocess (som en del av försiktighetsåtgärderna)
- CASEVAC and MEDEVAC
- Checkpoints
- Militära operationer i sjukvårdsinrättningar

De operativa domänerna är:

- HR och administration
- Underrättelseverksamhet
- Operationer
- Logistik
- Planering/strategier
- Kommunikation, inkl IT
- Utbildning och övning
- Resurshantering
- Civil-militära relationer
- Ansvarsutkrävande

militära operationer planeras och utförs samt hur sjukvårdsaspekter tas upp i engagemangsregler (ROE). Varje fokusområde innehåller en lista med förslag på praktiska åtgärder. Dessa är utmärkta med symboler för att visa inom vilken operativ domän som åtgärderna är relevanta – även om åtgärderna såklart kan vidtas även utanför de angivna domänerna. Dokumentet innehåller totalt tio operativa domäner, härledda från det personalsystem som ofta används av väpnade styrkor runt om i världen. De operativa domänerna beskriver en funktionell del av de väpnade styrkornas organisation och är brett definierade för att ta hänsyn till eventuella skillnader som finns mellan olika styrkors personalsystem samt funktioner som överlappar varandra. Domänerna rör bland annat logistik, underrättelseverksamhet och ansvarsutkrävande.

Genom att tillämpa ett korsreferenssystem blir dokumentet användarvänligt. En person som exempelvis

arbetar med underrättelseverksamhet kan hitta symbolen för underrättelseverksamhet i dokumentets index, och snabbt identifiera de åtgärder som är relevanta för sitt arbete.

Några exempel på konkreta åtgärder som väpnade styrkor kan vidta

En av de åtgärder som presenteras i dokumentet, är att underlätta **samordningen mellan väpnade styrkor och civil sjukvård och andra relevanta myndigheter**. Innan en militär operation inleds, bör de väpnade styrkorna upprätta en karta över de civila myndigheter, civila vårdgivare och icke-statliga organisationer som ägnar sig åt att bistå sårade och sjuka. På så sätt blir det lättare att koordinera arbetet för att möta de vårdbehov som finns i området. Detta är viktigt när den vanliga sjukvården störs eller när överspänningskapacitet behövs för att klara höga patientantal.

Det är viktigt att de väpnade styrkorna, i sina civil-militära relationer, alltid arbetar utifrån **”do no harm”-principen** för att säkerställa att samordningen inte får negativa konsekvenser för de civila vårdgivarna. Varje samordning kan vara förenad med risker för den civila parten.

Ett annat exempel på åtgärd rör så kallade **checkpoints**. Ibland kan väpnade styrkor behöva sätta upp kontrollstationer längs vägarna för att kontrollera rörelser inom ett område. Vid en sådan checkpoint kontrol-

Foto: Jesper Sundström/Försvarsmakten

Tredje stridsvagnskompaniet övade plutonsanfall med skademoment.

leras identitetshandlingar och fordon genomsöks. Detta orsakar ofta förseningar för alla fordon, inklusive de som evakuerar sårade och sjuka. Här måste man hitta en balans mellan militärens säkerhetskrav och patienters behov av att snabbt få tillgång till sjukvård.

För att minimera de negativa effekterna som checkpoints får för patienter med ett akut vårdbehov föreslås en rad praktiska åtgärder som de väpnade styrkorna kan vidta för att minska förseningar för den sjuktransport som genomsöks. Den väpnade styrkan bör redan innan inrättandet av en checkpoint besluta om och träna på hur kontrollerna ska gå till. Den personal som ska arbeta vid en checkpoint bör övas i att snabbt kunna identifiera formell sjukvårdspersonal och dessas fordon.

För att sjuktransporter ska slippa vänta i köer bör ett separat körfält avsett för sjukvårdsfordon upprättas. I de fall där det inte är möjligt bör det göras tydligt att dessa fordon ska lämnas företräde i kön och prioriteras. För att möjliggöra detta, är det viktigt att kommunikationen vid checkpointen fungerar.

En annan åtgärd som presenteras i dokumentet gäller **militära operationer som genomförs inne på en sjukvårdsinrättning**. Sådana operationer kan innefatta förhör och genomsökning av besökare, patienter eller sjukvårdspersonal – ibland kan det även röra sig om arresteringar. Eftersom dylika operationer riskerar att störa den normala driften av sjukvårdsverksamheten, ska de endast vidtas om det föreligger en militär nödvändighet och alla andra alternativ är uttömda.

Ett antal olika förslag för att minimera effekterna av sådana militära operationer presenteras också. Den väpnade styrkan bör bland annat se över vilken tid som är mest lämplig för en genomsökning; om färre patienter ges vårdande behandlingar under nattetid, bör den militära operationen genomföras då. Man bör även se till att militär sjukvårdspersonal arbetar gemensamt med civil sjukvårdspersonal för att förbereda inför potentiella genomsökningar i en särskild del av sjukvårdsinrättningen.

Socialstyrelsen och den humanitära rätten

Carl Rådestad

Utredare inom krisberedskap och civilt försvar, Socialstyrelsen

Socialstyrelsens ansvar och uppgifter

Sjukvården har ett folkrättsligt konventionsskydd

Den humanitära rätten innehåller regler för att skydda tillgången till sjukvård, såväl militär som civil sjukvård, i händelse av väpnad konflikt. Sårade och sjuka måste omhändertas och få vård. För att detta ska kunna ske, måste även sjukvårdspersonal som behandlar dessa, samt deras utrustning, respekteras och skyddas under alla omständigheter.

De huvudsakliga humanitärrettsliga reglerna som skyddar sjukvården finns i Genèvekonventionerna och dessas tilläggsprotokoll. Bestämmelserna utgör till stor del även sedvannerätt. Sverige har förbundit sig att iaktta bestämmelserna i dessa regelverk samt införliva dem i svensk lagstiftning. Det är detta konventionsskydd som ligger till grund för Socialstyrelsens ansvar och uppgifter för den civila hälso- och sjukvården i händelse av väpnad konflikt.

Utmärkning och identifiering

Av totalförsvarets folkrättsförordning (1990:12) framgår att Socialstyrelsen under fredstid ska vidta de förberedelser som behövs för att sjukvårdspersonal vid tjänstgöring under den tid när den humanitära rätten är tillämplig, ska vara försedd med armbindel med rödakorsmärket och identitetskort som utvisar den folkrättsliga ställningen som sjukvårdspersonal. Det framgår också att Socialstyrelsen under fredstid ska vidta de förberedelser som behövs för att märka ut civila vårdenheter och sjuktransportmedel med rödakorsmärkning. Rödakorsmärket visar på det skydd som sjukvården åtnjuter enligt den humanitära rätten under väpnad konflikt.

År 1994 producerades och distribuerades identitetskort för sjukvårdspersonal som var registrerade i Socialstyrelsens register över hälso- och sjukvårdspersonal i krig (INTEGER-registret). År 2009 beslutade regeringen att registret skulle avvecklas. Reglerna om uppgiftsskyldighet i

lag (1994:1809) om totalförvarsplikt som registret vilade på fick däremot vara kvar för en eventuell framtida återupbyggnad.

Rödakorsmärket

Möjligheten att använda rödakorsmärket i fredstid är begränsat enligt lagen (2014:812) om skydd för kännetecken i den internationella humanitära rätten. Syftet med att begränsa användning är att det annars finns en risk att det röda korset uppfattas avse sjukvård i största allmänhet, vilket kan leda till att kännetecknet under väpnade konflikter urvattnas.⁶ Sedan 2015 är det Socialstyrelsen som efter ansökan prövar och ger tillstånd att använda rödakorsmärket i fredstid.

Under 1990-talet upphandlade Socialstyrelsen flaggor och dukar med rödakorsmärke och lagerhåller fortfarande dessa. Det upprättades även planläggningshandlingar för den civila hälso- och sjukvårdens krigsorganisation med bland annat förteckningar över civila akutsjukhus, beredskapssjukhus och vårdannex.

Behov av att se över förutsättningarna för Socialstyrelsens ansvar

I dag saknas såväl en uppdaterad förteckning över hälso- och sjukvårdens anläggningar som en entydig definition av akutsjukhus,⁷ vilket är centrala förutsättningar för att kunna vidta de

förberedelser som behövs kopplat till konventionsskyddet.

Mot bakgrund av den förändrade hotbild och det försämrade säkerhetspolitiska läge som föranledde regeringens beslut 2015 att återuppta totalförvarsplaneringen, finns det behov av att se över Socialstyrelsens organisatoriska förutsättningar för att axla sitt ansvar kopplat till utmärkning med och skydd av rödakorsmärket.

Utmaningar med att omhänderta det folkrättsliga konventionsskyddet inom hälso- och sjukvården idag

Dagens hotbild och modern krigföring

Den militära underrättelse- och säkerhetstjänsten (Must) skriver i sin årsöversikt från 2021 att utvecklingen mot en mer hårdhänt maktpolitik förstärkts, både globalt och i Europas grannskap. Samtidigt har den regelbaserade ordningen och förutsägbarheten försvagats. Hotbilden uppges även ha blivit mer komplex – dolda, hybrida och förnekbara metoder blir allt vanligare. Den militära aktiviteten i Sveriges närområde har fortsatt att öka i intensitet och har blivit allt mer kvalificerad.⁸

Den militära högteknologiska hot- och riskmiljön präglas av snabba tidsförlopp och förmåga till angrepp med precisionsbekämpning, användning av specialförband och cyberattacker.

⁶ Prop. 2013/14:129 s. 27.

⁷ SOU 2021:71. Riksintressen i hälso- och sjukvården.

⁸ Must (2021) Årsöversikt 2020.

Foto: Socialstyrelsen

Erfarenheter från modern krigföring visar att Genèvekonventionerna och tilläggsprotokollens skydd inte alltid respekteras. Trots att sjukhus ska vara skyddade från militära angrepp har de avsiktligt eller oavsiktligt angripits runt om i världen. Läkare utan gränser har till exempel rapporterat att en betydande del av genomförda bombangrepp i Syrien har riktats mot civila sjukhus.⁹

Under ett väpnat angrepp finns det också risk för att hälso- och sjukvården och annan samhällsviktig verksamhet utsätts för riktade cyberattacker. Det bör dock understrykas att även i situationer när den humanitära rättens regler för krigföring följs, riskerar det civila samhället, inklusive sjukvården, att drabbas – särskilt i närheten av militärt betydelsefulla mål.

Kunskap om konventionsskyddet

Kunskapsnivån kopplad till konventionsskyddet för hälso- och sjuk-

vården behöver idag höjas såväl hos Socialstyrelsen som hos sjukvårdshuvudmännen, då sådan kunskap är en förutsättning för att reglerna ska respekteras och för att skyddet för sjukvården ska stärkas. Det har inte genomförts några betydande utbildningsinsatser om konventionsskyddet för sjukvårdshuvudmännen under de senaste 20–30 åren. Med anledning av den återupptagna totalförsvarsplaneringen och rådande hotbild behöver det genomföras riktade utbildningsinsatser inom området.

Hur Socialstyrelsen omhändertar det folkrättsliga skyddet inom ramen för pågående regeringsuppdrag

Sjukvårdens skydd i kris och krig (SSIK)
SSIK var ett omfattande investeringsprogram som från 1980-talet till och med 2012, då det avvecklades, fördelade statliga medel till sjukvårdshuvudmännen för robusthetshöjande åtgär-

9 Läkare utan gränser, 'Stridande måste sluta bomba sjukhus i Syrien' (29 september 2017) <<https://lakareutangranser.se/nyheter/stridande-parter-maste-sluta-bomba-sjukhus-i-syrien>> hämtad 17 februari 2022.

der. Hösten 2021 fick Socialstyrelsen i uppdrag att genomföra en förstudie om hur övertagandet av ansvaret för och återinförandet av ssiK-programmet kan ske. Uppdraget redovisas till regeringen den 1 juni 2022.

Den allmänna utgångspunkten för ssiK har historiskt sett varit att konventionsskyddet kommer att respekteras, i och med att Sverige har undertecknat Genèvekonventionerna och dessas tilläggsprotokoll. Konventionsskyddet utgjorde under 1980- och 1990-talen ett viktigt perspektiv inom ssiK med ett särskilt fokus på placeringen av sjukhusanläggningar, det vill säga närheten till militära mål för en motståndare i krig. I och med den förändrade hotbilden under 1990-talet och 2000-talet fick konventionsskyddet allt mindre utrymme i ssiK:s arbete.

Inom ramen för regeringsupp-

draget att bedriva en förstudie om återinförandet av ssiK-programmet har Socialstyrelsen identifierat behovet av att återigen aktivt beakta de förpliktelser som konventionsskyddet innebär inom ssiK:s arbete. Ett viktigt led i detta har varit att involvera Svenska Röda Korset i en av förstudiens arbetsgrupper.

Särskilda prioriteringsprinciper för hälso- och sjukvården i kris och krig

Den humanitära rättens bestämmelser som rör sårade och sjukas rätt till sjukvård, förbud mot diskriminering och prioritering av vårdbehövande beaktas även i Socialstyrelsens regeringsuppdrag att ta fram stöd för prioriteringar i hälso- och sjukvården i kris och krig. Uppdraget redovisas till regeringen den 30 juni 2022.

Foto: Eero Sario

På bilden syns en flagga med det röda korset, som är det skyddsemlen som används i Sverige för att märka ut militär och civil sjukvård i händelse av väpnad konflikt.

Skyddet för sjukvård i en digital tidsålder

Dr. Heather A. Harrison Dinniss

Universitetslektor i folkrätt, Försvarshögskolan

Under de senaste åren har antalet cyberoperationer mot vårdinrättningar ökat markant. Med alltifrån så kallade Ransomware-attacker¹⁰ mot sjukhus, till direkta attacker mot medicinska anläggningar och sjukvårdsdatabaser under den globala pandemin, har sjukvårdsinrättningar hamnat i den digitala skottlinjen. Som exempel, år 2017 genomförde nordkoreanska hackare Wannacry ransomware-attacker som kom att påverka den brittiska sjukvårdsmyndigheten (NHS) negativt; många av myndighetens tjänster låg nere i över en veckas tid med avbrott i patientvården som följd.¹¹ Liknande incidenter har drabbat sjukvårdsinrättningar i Nya Zeeland, Irland, USA och på andra håll i världen. Tyvärr

är inte dessa störningar av hälso- och sjukvårdstjänster, behandlingar och patientintegritet, de enda konsekvenserna av denna sorts intrång. I skrivande stund har det även rapporterats om två fall där patienter avlidit till följd av illvilliga cyberoperationer.¹²

Även om Sverige har haft turen att slippa den värsta typen av cyberoperationer riktade mot sjukvårdsinrättningar, har landet inte varit helt förskonat från intrång. Under 2021, när Covid-19-pandemin var som mest påtaglig, tvingades Folkhälsomyndigheten att stänga ned sin databas för infektionssjukdomar – innehållande data om bland annat Covid-19-infektioner – efter upprepade systemintrång.¹³

10 Ransomware (även kallat utpressningsprogram) är en typ av skadlig programvara som används för utpressning. Genom att kryptera filerna hindrar programmet offret från att komma åt sina datorfiler, system eller nätverk. För att häva krypteringen kräver utpressningsprogrammet en lösesumma (eller annan gynnsam handling för förövaren bakom programmet).

11 Attacken resulterade i att 200 000 datorer lästes och 19 000 läkartider avbokades. Attacken blev en kotsam historia – skadorna som tillfogats systemen uppgick till hela 92 miljoner pund.

12 Se, William Ralston, 'The Untold Story of a Cyberattack, a Hospital and a Dying Woman' [2020] Wired UK <<https://www.wired.co.uk/article/ransomware-hospital-death-germany>> hämtad 15 mars 2022; Melanie Evans, Kevin Poulsen and Robert McMillan, 'A Hospital Hit by Hackers, a Baby in Distress: The Case of the First Alleged Ransomware Death' *Wall Street Journal* (30 September 2021) <<https://www.wsj.com/articles/ransomware-hackers-hospital-first-alleged-death-11633008116>> hämtad 15 mars 2022.

13 Prajeet Nair, 'Sweden Shut Down Infectious Disease Database After Intrusions' (1 juni 2021) <<https://www.govinfosecurity.com/sweden-shut-down-infectious-disease-database-after-intrusions-a-16777>> hämtad 16 mars 2022.

Sverige har hittills främst drabbats av indirekta angrepp eller följd effekter av attacker. Ett exempel är den attack som riktades mot molntjänster hos en svensk leverantör av system för strålbehandling, vilket gjorde att läkare i ett flertal länder, inklusive Sverige, inte kunde behandla cancerpatienter.¹⁴ Ett annat exempel är den incident som år 2011 påverkade E-hälsomyndighetens system som kopplar samman läkare med leverantörer av receptbelagda läkemedel, vilket medförde att apotek inte kunde administrera recept elektroniskt.¹⁵

Sådana attacker är inte begränsade till fredstid utan kommer sannolikt inträffa även i händelse av väpnad konflikt.

Den internationella humanitära rättens tillämplighet i en cyberkontext

Den internationella humanitära rätten ger ett särskilt skydd till sjukhus, sjuktransporter och andra sjukvårds-

enheter, liksom till sjukvårdspersonal. Detta skydd gäller på samma sätt vid cyberoperationer som vid konventionella kinetiska operationer.¹⁶ Förutom att förbjuda attacker mot sjukvården, ställer den humanitära rätten krav på att alla parter i internationella och icke-internationella väpnade konflikter specifikt måste respektera och skydda sjukvårdsenheter, sjuktransporter och sjukvårdspersonal. Dessa krav finns i traktaträttsliga bestämmelser¹⁷ och utgör även sedvanerätt.¹⁸ Skyddet omfattar även datorer och datornätverk inom sjukvården samt medicinska data som utgör en väsentlig del av sjukvårdsenheterna.¹⁹

Medan skyddet tydligt förbjuder cyberattacker riktade mot den här sortens objekt, är det särskilda skydd som garanteras av den humanitära rätten bredare än att endast förbjuda attacker. Skyldigheten att respektera innebär att även handlingar som hindrar eller förhindrar sjukvårdspersonal, enheter eller transporter från att utföra

14 Marianne Kolbasuk McGee, 'Attack on Radiation Systems Vendor Affects Cancer Treatment' (26 april 2021) <<https://www.healthcareinfosecurity.com/attack-on-radiation-systems-vendor-affects-cancer-treatment-a-16468>> hämtad 16 mars 2022.

15 MSB, 'Reflections on Civil Preparedness during major IT Incidents' (2012, MSB) <<https://rib.msb.se/filer/pdf/26243.pdf>> hämtad 25 mars 2022. Incidenten inträffade efter ett hårdvarufel i en central komponent i datalagringsutrustningen hos IT-driftsleverantören Tieto i november 2011. Händelsen var inte direkt riktad mot sjukvården utan drabbade ett stort antal statliga myndigheter, kommuner och företag. Tieto har inte offentligt släppt någon detaljerad information om orsaken till händelsen.

16 En handfull stater håller inte med om denna slutsats, men den vanligaste uppfattningen är att den humanitära rätten gäller även vid cyberoperationer.

17 Se, Art 12 TPI; Art 19 GKI; Art 22, GKII, Art 18 GKIV.

18 Jean-Marie Henckaerts & Louise Doswald-Beck (ed.), *Customary International Humanitarian Law* Vol. 1 Rules, (Cambridge University Press, 2005), Regel 25, 28 & 29.

19 ICRC, *Challenges Report*, s. 43; Michael N Schmitt, *Tallinn Manual 2.0 on the International Law Applicable to Cyber Operations* (Cambridge University Press 2018), Regel 132.

```

each: function(e, t, n) {
    var r, i = 0,
        o = e.length,
        a = M(e);
    if (n) {
        if (a) {
            for (; o > i; i++)
                if (r = t.apply(e[i], n), r)
            } else
                for (i in e)
                    if (r = t.apply(e[i], n), r)
        } else if (a) {
            for (; o > i; i++)
                if (r = t.call(e[i], i, e[i]), r)
        } else
            for (i in e)
                if (r = t.call(e[i], i, e[i]), r)
    }
    return e
},
trim: b && !b.call("\uffeff\u00a0") ? function(e) {
    return null == e ? "" : b.call(e)
} : function(e) {
    return null == e ? "" : (e + "").replace
},
makeArray: function(e, t) {
    var n = t || [];
    return null != e && (M(Object(e))) ? x.m
},
isArray: function(e, t, n) {
    var r;
    if (t) {
        if (m) return m.call(t, e, n);
        for (r = t.length, n = n ? 0 > n ? 0 : n; r > n; r++)
            if (n in t && t[n] === e) return
    }
}

```

sina medicinska uppdrag (att t.ex. tillhandahålla patientvård), liksom handlingar som på annat sätt försvårar deras humanitära funktion, skulle bryta mot regeln.²⁰ Till exempel skulle en attack mot molntjänster hos ett företag för medicintekniska produkter (som inte i sig är att betrakta som en sjukvårdsenhet), vars klienter därmed förhindras från att använda medicinska hjälpmedel, omfattas av denna bestämmelse.

Skyldigheten att *skydda* kräver vidare att parterna till den väpnade konflikten inte bara vidtar åtgärder för att säkerställa att sjukvårdsenheter, sjuktransporter och sjukvårdspersonal respekteras av tredje part (exempelvis av icke-statliga aktörer), utan att parterna också vid behov bistår dylika enheter, transporter och personal.²¹ När det gäller cyberoperationer kan detta t.ex. innebära att ge hjälp med att skydda sjukhusnätverk mot tredjeparts-attacker, förutsatt att parterna har den förmågan.²²

Det bör dock noteras att sjukvårdsenheter eller transporter, inklusive datorer, datornätverk och data som utgör en integrerad del av verksamheten, kan förlora sitt skydd om de används för att, utanför sina humanitära funktioner, begå handlingar som anses

vara skadliga för fienden.²³ Därigenom kan medicinska databaser som används för andra ändamål (som exempelvis vapenutveckling) eller som är samlokaliserade med militära data, förlora sitt skydd. Innan en attack får ske måste dock en varning utfärdas med rimlig tidsgräns för att situationen ska kunna åtgärdas.²⁴

Vid sidan av det omfattande humanitarrättsliga skyddet för sjukvården, erbjuder även de mänskliga rättigheterna (MR) ett skydd för sjukvården i såväl väpnade konflikter som i fredstid. I enlighet med rätten till hälsa har stater en ovillkorlig skyldighet att säkerställa rätten till att ha tillgång till hälsoinrättningar, varor och tjänster på en icke-diskriminerande grund.²⁵ Liknande skyldigheter finns i rätten till liv, särskilt under livshotande omständigheter. Svårigheter med att tillämpa MR-traktat extraterritoriellt, liksom den allmänna karaktären hos de rättigheter som aktualiseras i fråga om väpnade konflikter, har skapat ovisshet kring hur dessa ska tolkas vid cyberoperationer. De mänskliga rättigheterna utgör dock ett användbart komplement till det mer specifika skydd som sjukvården erbjuds under den humanitära rätten.

20 Ibid.

21 Kommentarer till TPI, para 518; Tallinn 2.0, s. 514.

22 Tallinn 2.0, (n 10) s. 514.

23 Art 51 HK; Arts 21-22 GKI; Arts 34-35 GKII, Art 19 GKIV; Art 13 TPI; Art 11(2) TPII.

24 Tallinn 2.0, (n 10), Regel 134.

25 CESCR, General Comment No. 14: Rätten för var och en att åtnjuta bästa möjliga fysiska och psykiska hälsa (Art 12).

Publikationer av Svenska Röda Korset

[Svenska Röda Korsets årsbok i internationell humanitär rätt 2020](#)

[Svenska Röda Korsets webbkurser om krigets lagar](#)

Svenska Röda Korsets yttrande över delbetänkandet "Föreningsfriheten och terroristorganisationer", SOU 2021:15 (16 juni 2021)

Svenska Röda Korsets yttrande över delbetänkandet "En stärkt försörjningsberedskap för hälso- och sjukvården", SOU 2021:19 (14 juni 2021)

Publikationer av Internationella rödakorskommittén

[ICRC, *Breaking the silence: Advocacy and accountability for attacks on hospitals in armed conflict*, International Review of the Red Cross No. 915, Cambridge University Press, 2022.](#)

[ICRC, *International Committee of the Red Cross \(ICRC\) position on autonomous weapon systems: ICRC position and background paper*, International Review of the Red Cross No. 915, Cambridge University Press, 2022.](#)

[ICRC, *Who is a civilian in Afghanistan?*, International Review of the Red Cross No. 914, Cambridge University Press, 2021.](#)

[ICRC, *"Or any other similar criteria": Towards advancing the protection of LGBTQI detainees against discrimination and sexual and gender-based violence during non-international armed conflict*, International Review of the Red Cross No. 914, Cambridge University Press, 2021.](#)

ICRC, *The updated ICRC Commentary on the Third Geneva Convention: A new tool to protect prisoners of war in the twenty-first century*, International Review of the Red Cross No. 913, Cambridge University Press, 2021.

ICRC, *Twenty years on: International humanitarian law and the protection of civilians against the effects of cyber operations during armed conflicts*, International Review of the Red Cross No. 913, Cambridge University Press, 2021.

Faktablad – Universell jurisdiktion över krigsförbrytelser, 2021.

Publikationer från svenska universitet och forskare

Jann Kleffner (Försvarshögskolan), "Protection of the Wounded, Sick, and Shipwrecked" kapitel i *The Handbook of International Law* (4 uppl.), Dieter Fleck (red.), Oxford University Press, 2021.

Nobuo Hayashi (Försvarshögskolan), "General Principles of International Humanitarian Law" kapitel i *The Handbook of International Law* (4 uppl.), Dieter Fleck (red.), Oxford University Press, 2021.

Allmänt om internationell humanitär rätt

Henok Kebede Bekele, *Striking a Balance in the Need for Upholding Basic Principles of International Humanitarian Law in the Fight against Terrorism*, Nnamdi Azikiwe University Journal of International Law and Jurisprudence Vol. 12 No. 1, 2021.

ENGAGERA DIG

Vill du delta i arbetet med att sprida kunskap om humanitär rätt och andra viktiga frågor som Svenska Röda Korset arbetar med? Bli frivillig folkrättsinformatör hos Svenska Röda Korset! Vi har folkrättsgrupper runt om i landet.

Kontakta Svenska Röda Korsets folkrättsrådgivare på
folkratt@redcross.se

Vill du engagera dig i Svenska Röda Korset på andra sätt, kanske som frivillig, månadsgivare eller genom att ge en gåva?
Besök <https://www.rodakorset.se/engagera-dig/>
och <https://www.rodakorset.se/stod-oss/>

Svenska Röda Korsets årsbok i internationell humanitär rätt sammanställer svensk praxis inom den humanitära rätten och belyser några av de större humanitärrättsliga händelserna under 2021. Årsboken syftar till att öka kunskapen om den humanitära rätten och belysa dess relevans i dagens samhälle, och ger i det syftet exempel på Sveriges arbete med den humanitära rätten och svenska domar om överträdelse av den humanitära rätten.

Temat för årets upplaga är skyddet för sjukvården i den humanitära rätten. En informativ text beskriver bland annat den uppsättning humanitärrättsliga regler som gäller för sjukvården. Texten visar hur sjukvårdspersonalen, sjukvårdsenheter och sjuktransporter får användas i händelse av en väpnad konflikt samt på det skydd de åtnjuter. Vidare beskriver Socialstyrelsen hur de humanitärrättsliga reglerna kommer in i deras arbete kring sjukvårdens säkerhet i krig, och hur skyddet för sjukvården ska kunna säkerställas i enlighet med dessa regler. Avslutningsvis tar en artikel upp skyddet för sjukvården i en cyberkontext och de utmaningar som skyddet för sjukvård ställs inför vid cyberkrigföring.

ISSN 2003-1076

9 772003 107000

Svenska Röda Korset

Box 17563, Hornsgatan 54, 118 91 Stockholm
Telefon 08-452 46 00 | E-post: info@redcross.se
Besök vår hemsida www.rodakorset.se

